

Niek Baar, *viool* Ella van Poucke, *cello*

KUNST AAN DE DIJK KORTENHOEF

8 november 2018

Programma:

Johann Sebastian Bach:	Viool solo	Sonate nr. 2 in a kl.t. BWV1003
Grave
Fuga
Andante
Allegro
Johann Sebastian Bach:	Viool en Cello	3 interventies BWV 781, 783, 784 bewerkt voor viool en cello door John Harvey
Johann Sebastian Bach:	Cello solo	Suite nr. 3 in C gr.t. BWV 1009
Prelude
Allemande
Courante
Sarabande
Bourré I en II
Gigue
Pauze		
Johann Sebastian Bach:	Viool solo	Sonate nr. 1 in g kl.t. BWV 1001
Adagio,
Fuga,
Siciliana
Presto
Zoltán Kodály	Cello en Viool	Opus 7, deel II en III
Allegro serio, non troppo
Adagio – Andante
Maestoso e largamente, ma non troppo lento, Presto

Programmatoelichting

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Volgens zijn zoon Carl Philipp Emanuel speelde Bach zijn hele leven 'helder en krachtig' viool. Hij moet ook veel van het instrument gehouden hebben, want de meest hartstochtelijke en dramatische compositie die Bach ooit gecomponeerd heeft is de Ciaccona uit de Partita nr. 2 in d voor viool, BWV 1004. Bach schreef het stuk kort na het overlijden van zijn eerste vrouw Maria Barbara, de moeder van zijn zeven oudste kinderen, die in 1720 stierf terwijl hijzelf met zijn adellijke broodheer, vorst Leopold von Anhalt-Köthen op dienstreis was. Bij thuiskomst kwam Bach, die zelden op reis ging, tot de afschuwelijke ontdekking dat zijn geliefde vrouw niet alleen gestorven, maar ook al begraven was. Het verdriet hierover is nog altijd navoelbaar in de Ciaccona, het expressieve hoogtepunt van de 6 Sonatas & Partitas voor viool solo, die allemaal in 1720 onstonden.

Wereldse muziek

Als kapelmeester van de muzikale Leopold, kon Bach zich aan het hof in Köthen uitleven in het componeren van wereldse muziek. Het hof was calvinistisch, dus er was geen plaats voor een gereguleerde kerkmuziekpraktijk naar Lutherse opvattingen. Bach kreeg er evenveel betaald als de hofmaarschalk, de op een na hoogste functie aan het hof. Bovendien kreeg hij er de leiding over een beroepsensemble van 17 uitstekende musici, waaronder een aantal grote solisten, die voorheen verbonden waren geweest aan de Pruisische hofkapel in Berlijn.

Ook al ondertekende de gelovige Bach, voor wie alle muziek de goddelijke schepping diende te weer- spiegelen, zijn muziek steevast met 'Soli Deo Gloria', tussen 1717 en 1723 componeerde hij in Köthen voor Leopolds feesten en andere speciale gelegenheden o.a. de 6 Brandenburgse Concerten, de 6 Suites voor cello solo, de 6 Sonatas & Partitas voor viool solo, en de 6 Franse suites en 6 Engelse suites voor klavecimbel. Ook hertrouwde hij er met de zestien jaar jongere zangeres Anna Magdalena Wilcke, met wie hij dertien kinderen zou krijgen. Van de twintig kinderen van Bach, zijn er maar liefst tien op jonge leeftijd overleden.

Vioolbijbel

Voor welke violist Bach zijn 6 Sonatas & Partitas voor viool solo heeft geschreven, is niet bekend. Gedacht wordt aan Joseph Spiess, de virtuoze concertmeester van het orkest van Köthen, of Johann Georg Pisendel en Jean-Baptiste-Volumier, twee getalenteerde violisten die werkten aan het hof van Dresden. Mogelijk ook heeft Bach ze voor zichzelf geschreven.

Hoe dit ook zij, 6 Sonatas & Partitas voor viool solo behoren tot de mooiste werken die ooit voor viool zijn geschreven en vormen nog steeds de Bijbel voor iedere hedendaagse violist.

Bach verwerkte in elk van de drie Partitas vijf tot acht barokke dansvormen, terwijl alle drie de Sonatas uit vier delen bestaan, waarvan alleen het derde deel op een barokdans gebaseerd is. In de hele cyclus geeft Bach niet alleen blijk van een fenomenale kennis van de technische mogelijkheden van de viool, hij slaagt er ook in om doorwrocht contrapunt en boeiende akkoordopeenvolgingen toe te delen aan de monofone viool. De stukken werden voor het eerst gepubliceerd tussen 1817 en 1828. In 1904 nam zijn violist Joseph Joachim als eerste delen van Bachs vioolcyclus op, maar Sir Yehudi Menuhin valt de eer te beurt dat hij als eerste violist het complete werk opnam in de jaren dertig, en nog vele malen daarna. Hij deed dat bovendien zo mooi, dat weinig violisten hem tot op heden hebben overtroffen.

Sonate nr. 2 in a, BWV 1003

Een rapsodische Grave opent de Sonate nr. 2 in a, BWV 1003. In het trage tempo lijkt de uitbundig versierde melodie vrijgevochten te meanderen door een reeks van contrastrijke ritmes, waarop alle decoraties melodieuze gedijen. De improvisatorische aard van het Grave vormt de opmaat naar de Fuga van het tweede deel, het centrale deel van het stuk. Zowel in omvang als in complexiteit imponeert de Fuga door zijn welhaast meedogenloze beweging, waarbinnen een dicht contrapuntisch web wordt gecreëerd. Bach slaat in het derde deel, dat geschreven is in een Andante-tempo, een contrasterende toon aan. Hier klinkt de muziek meer homofoon, met een rustige melodie die ontsnapping biedt aan de hectiek van de voorgaande Fuga. Het stuk wordt besloten met een levendig en luchtig Allegro, rijk aan ritmische en melodische variaties, dat aan het einde terugkeert naar a klein.

3 Inventionen BWV 781, 783 en 784

Bach componeerde zijn Inventionen & Sinfonias BWV 772-801 als instructiemateriaal voor de leergierige klavierspeler, blijkens het voorwoord waarvan hij deze werken voorzag:

Aufrichtige Anleitung,
Wormit denen Liebhabern des Clavires,
besonders aber denen Lehrbegierigen, eine deut-
liche Art gezeiget wird, nicht alleine (1) mit 2 Stimmen
reine spielen zu lernen, sondern auch bey weiteren pro-
greßen auch (2) mit dreyen obligaten Partien richtig
und wohl zu verfahren, anbey auch zugleich gute inventio-
nes nicht alleine zu bekommen, sondern auch selbige wohl
durchzuführen, am allermeisten aber eine cantable
Art im Spielen zu erlangen, und darneben einen
starcken Vorschmack von der Composition zu über-
kommen. Verfertiget
Anno Christi 1723
von Joh: Seb: Bach. Hochfürstlich Anhalt-Cöthenischen Capellmeister

John Harvey bewerkte een aantal van deze twee- of driestemmige stukken voor viool en cello. BWV 781, nr. 10 in G bestaat uit doorlopende achtsten die harmonisch gezien een pastorale sfeer uitstralen. BWV

783, nr. 12 in A is een fuga met twee eenstemmige intermezzo's, en in de ritmische structuur van BWV 784, nr. 13 in a ligt de nadruk niet op de melodie van het hoofdthema, maar op de harmonische ontwikkeling. Al deze Inventionen zijn tweestemmig.

Suite nr. 3 in C voor cello solo, BWV 1009

Ook de 6 Suites voor cello solo, BWV 1007-1012 ontstonden aan het hof van Köthen, hoogst waarschijnlijk tussen 1717 en 1723. Daar ook zouden ze voor het eerst zijn uitgevoerd door Christian Ferdinand Abel, die behalve cello ook de viool en de viola da gamba bespeelde.

Net als bij zijn zesdelige vioolcyclus, streefde Bach er in zijn zesdelige cellocyclus naar om polyfone stukken te componeren voor een monofoon instrument. Met behulp van akkoorden en arpeggio's, en door het contrasteren van onder- en bovenstemmen, creëerde hij in al deze werken als het ware een 'imaginaire polyfonie'. Ook voor cellisten vormen Bachs 6 Suites voor cello solo, BWV 1007-1012 nog altijd de Bijbel. Het zijn misschien wel de mooiste stukken die voor cello solo werden gecomponeerd, waarbij de immer inventieve Bach ook de technische en muzikale mogelijkheden van de cello sterk wist uit te breiden.

De Suite nr. 3 in C voor cello solo, BWV 1009 heeft een optimistische uitstraling en kent zes delen. Het stuk opent met een energieke Prelude in A-B-A-C vorm, waarbij Bach voor het eerst de duimpositie gebruikt om veeleisende akkoorden speelbaar te maken. Op de Prelude volgt een levendige Allemande, een geanimeerde Courante, een zeer expressieve Sarabande, een opgewekte dubbele Bourrée met mineurgedeelte en een lichtvoetige Gigue.

Sonate nr. 1 in g voor viool solo, BWV 1001

De overkoepelende vorm van de Sonate nr. 1 in g voor viool solo, BWV 1001 is gebaseerd op de vierdelige sonata di chiesa, met zijn opeenvolging van langzaam, snel, langzaam snel. In dit werk: Adagio, Fuga, Siciliana en Presto. Het Adagio is een vrijmoedige, maar zeer elegant gedecoreerde opeenvolging van harmonieën. Het klinkt bijna als een improvisatie, maar alle verfraaiingen zijn door Bach zorgvuldig uitgewerkt. De Fuga is de meest compacte van de drie fuga's uit de sonatas. Het betreffende deel werd op een later tijdstip door Bach voor luit getranscribeerd (BWV 1000). De Siciliana is een zachtmoedig deel, waarvan het hoofdthema in het laagste register van het instrument wordt gespeeld, terwijl in de bovenste registers een warm commentaar op de hoofdmelodie verschijnt. De Presto finale is een 'moto perpetuo' in zestiende noten, waaraan de 3/8 maat een vleugje syncopische ritmiek toevoegt

Zoltán Kodály (1882-1967)

Duo voor cello en viool, opus 7, deel I en II

De Hongaarse componist Zoltán Kodály hield veel van Bach. Hij maakte diverse transcripties van Bachs muziek voor altviool (Chromatische Fantasie in D, BWV 903), viool en piano (Prelude voor luit in c, BWV 999), cello en piano (diverse koraalpreludes: BWV 743, Bwv 762, BWV 747 en Prelude & Fuga nr. 8 in es, BWV 853 uit Das wohltemperierte Klavier I)

In zijn eigen Duo voor viool en cello, opus 7, dat hij componeerde aan het begin van de Eerste Wereldoorlog (1914), baseerde Kodály zich echter niet op zijn grote voorbeeld Bach, maar op de Hongaarse volksmuziek. Het Duo werd pas tien jaar na zijn ontstaan in zijn geheel in het openbaar gespeeld in Salzburg, als onderdeel van het ISCM-festival van 1924. In de eeuw na de première is het Duo voor viool en cello een hoeksteen geworden in het schaarse repertoire voor viool en cello, een 'miniatureensemble' dat door componisten tot op heden hartstochtelijk is verwaarloosd. De populariteit van Kodály's duo onder cellisten en violisten die graag duo willen spelen, is in feite alleen overtroffen door Ravels Sonata voor viool en cello uit 1920-1922. Ook de duo's voor cello en viool van Handel-Halvorsen en Martinu worden nog wel eens uitgevoerd, maar toch minder vaak dan het duo van Kodály.

De drie delen van Kodály's Duo voor viool en cello volgen de traditionele snel-langzaam-snel structuur. In het openingsdeel, het Allegro serioso, non troppo, wemelt het van de folkloristische elementen, die nu eens uit het ene instrument en dan weer uit het andere instrument opklinken. Kodály was immers de wapenbroeder van Bartók, die net als hijzelf pogingen ondernam om de Midden-Europese volksmuziek te vermengen met de traditionele kunstmuziek. De cello luidt het Adagio in, waarin zich gepassioneerde dialogen afspelen tussen beide instrumenten. De finale begint met een retorisch Maestoso e largamente, ma non troppo lento. Men kan de zoekende 'teksten' van de cello en de viool ook als 'woorden' horen in plaats van als abstracte muzikale 'cellen'. Na deze inleiding wordt het Duo besloten met een sprankelend Presto.

Wenneke Savenije

Biografieën: Niek Baar

De Rotterdamse violist Niek Baar (1991) studeerde aan de Hochschule für Musik "Hanns Eisler" in Berlijn bij Prof. Stephan Picard waar hij in juli 2016 afstudeerde met de hoogst mogelijke score. Daarna vervolgde Niek zijn studie bij Christoph Poppen in München. Andere docenten hiervoor waren o.a. Peter Brunt en Philippe Graffin aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag.

In Januari 2018 won Niek de eerste prijs tijdens het Nederlands Vioolconcours 'Oskar Back'. Eerder won Niek prijzen op o.a. het Prinses Christina Concours en het Davina van Wely vioolconcours in 2009. In december 2015 ontving Niek de Kersjesvioolbeurs in het Concertgebouw, Amsterdam. Ook Internationaal won Niek meerdere prijzen, zo was hij in 2014 de eerste Nederlandse violist die ooit de finale haalde van het prestigieuze Internationale Johann Sebastian Bach Concours in Leipzig, hier won hij de 3de prijs. Ook won Niek op zijn 20ste de eerste prijs van het Internationale Solo Bach concours in Londen en werd hem tijdens het Kronberg Festival in Duitsland de Grommek Prijs voor jonge violisten uitgereikt ter waarde van 10.000 euro.

Verder gaf Niek recitals tijdens festivals in binnen- en buitenland zoals het Gergiev Festival te Rotterdam en Bach Festival Dordrecht, Delft Chamber Music Festival maar ook tijdens 'Festival de Musica Barroca' in Costa Rica en het Kuhmo Festival in Finland en het Kronberg Festival in Duitsland. Enkele van zijn concerten werden uitgezonden op tv en radio waaronder op AVRO, RLT4, Radio 4, BNN en de Wereldomroep. Na aanleiding van zijn Finale plaats tijdens de 19de editie van het Bach Concours in Leipzig speelde Niek live voor 'ARD Radio Duitsland' vanuit de Grote zaal van het Gewandhaus in Leipzig. Niek speelde als Solist in zalen als het Gewandhaus in Leipzig, het Concertgebouw in Amsterdam en de Philharmonie in Berlijn. Zijn debuut als solist maakte hij op 16 jarige leeftijd met het Rotterdams Philharmonisch Orkest in de grote zaal van de Doelen. Verder soleerde hij o.a. met het Pauliner Kammerorchester Leipzig, het Residentie Orkest, Camerata Berlin, Symfonie Orkest van het Koninklijk Conservatorium, Sinfonia Rotterdam en het Atheneum Kamerorkest. Tijdens deze concerten werkte Niek samen met dirigenten zoals Otto Tausk, Arjan Tien, Phillip Pickett, Peter Biloen, Jac van Steen en Conrad van Alphen.

Niek bespeelt een viool gebouwd door Carlo Bergonzi 'ex Vornbaum', Cremona 1729. Ter beschikking gesteld door de Tjardus Greidanus Stichting.

Ella van Poucke

De Nederlandse celliste Ella van Poucke werd geboren in 1994 en is een van de belangrijkste cellisten van haar generatie. Toen zij 10 was werd zij toegelaten tot het Koninklijk Conservatorium Den Haag, waarna zij haar studie bij Godfried Hoogeveen voortzette aan het Conservatorium van Amsterdam. Zij volgde Masterclasses en werkte met Andras Schiff, Miklos Perenyi, Yuri Bashmet, Gidon Kremer, Steven Isserlis, Menahem Pressler, Mauricio Fuks, Laurence Lesser, Anner Bijlsma, Christoph Eschenbach, Bernard Greenhouse, Misha Maisky, het Emerson Quartet. In 2016 studeerde Ella af voor haar Master bij Professor Frans Helmerson aan de Kronberg Academie. Sinds haar debuut in het Concertgebouw op 10-jarige leeftijd heeft zij in alle grote zalen van Nederland opgetreden en in vele belangrijke concertzalen zowel in Europa, als in de Verenigde Staten en Azië.

Ella heeft onder andere gesoleerd met het Nederlands Philharmonisch Orkest, het Amsterdam Kamer Orkest, het Pools Kamer Orkest, de Kamer Philharmonie van Mainz, de Jonge Sinfonie Berlijn en het Tongyeong Festival Orkest uit Korea. Tijdens de Internationale Cello Biennale in Amsterdam in november 2012 speelde zij de première van het celloconcert van de Finse componist Uljas Pulkkis, dat voor haar werd geschreven. In september 2013 speelde zij de première in Duitsland van hetzelfde werk tijdens het Kronberg Festival, waarbij zij werd begeleid door leden van het HR-Sinfonie Orkest Frankfurt. Ella is regelmatig te zien en te horen op de Nederlandse televisie en heeft opgetreden voor ARTE TV in Duitsland en Frankrijk.

Zij was te gast tijdens talloze festivals, zoals de Festspiele Mecklenburg-Vorpommern, Music@Menlo, het Grachtenfestival Amsterdam, Krzywowa Music, het Internationaal kamermuziekfestival Utrecht, het Kronberg Festival, de Amsterdamse Cello Biennale en werd zij ook gevraagd als deelnemer tijdens de Verbier Festival Academy in 2009, 2013 en in 2014. Zij is vast lid van de Amsterdam Chamber Music Society en is artistiek leider van het Kamermuziek Festival Amsterdams, dat zij en haar broer, de pianist Nicolas van Poucke, in 2010 hebben opgericht. In 2013-2014 werd Ella, als Nederlandse "rijzende ster", door het Concertgebouw uitgenodigd twee Carte Blanche concerten te geven. Ze won de eerste prijs van het Internationale Isang Yun cello competition 2015, de Leopoldinum Award 2015, Prix Nicolas Firmenich 2013, Elisabeth Everts Award 2014, Prix Academie Maurice Ravel 2012, en ze ontving de speciale titel van "recognition of an outstanding performance at the Grand Prix Emanuel Feuermann 2014. In 2017 won zij de prestigieuze Premio Chigiana 2017- vandaar dat ze vorig seizoen bij ons verstek moest laten gaan- en zeer recent kreeg ze de Amsterdamse Grachtenfestival Prijs. Deze 24 jaar jonge celliste behoort tot de top van de hedendaagse generatie cellisten.

Ella speelt op een Rombouts cello, haar ter beschikking gesteld door een anonieme gever.